

Gdzie i kiedy urodził się Tomasz Olizarowski? W poszukiwaniu wiarygodnego źródła

Where and When Was Tomasz Olizarowski Born?
In Search of a Reliable Source

Kamila Supel

Uniwersytet Warszawski, Polska

e-mail: kamila.supel@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0003-3440-2369

Abstract

Tomasz Olizarowski was a Polish poet and playwright, a participant of the November Uprising (1830–1831) and a representative of the Great Emigration. Although his work has attracted increasing interest in recent years, his biography remains poorly investigated. Even the date and the place of his birth are uncertain. Studies provide contradictory information on this issue: 1810 or 1811, or 1814; Wojsławice in present-day Poland or Ukraine. This article tries to capture the moment when a given piece of information first appeared and to assess the reliability of its sources. In order to verify the data, I use hitherto unknown archival material: the correspondence of Leonard Niedźwiecki, a friend of the poet, an entry in the register of residents of St Casimir Foundation, Paris (Zakład św. Kazimierza w Paryżu), and Olizarowski's birth/baptismal certificate. The last document dispels all doubts: the poet was born in 1811 in what is now called the Sheptytskyi Raion. In addition to establishing biographical facts, the analysis of the garnered material became a pretext to reflect upon the use of historical sources and the consequences of trusting them uncritically at times. It also served to show the multiplication, accumulation and long duration of certain errors, omissions and distortions.

Keywords

Tomasz August Olizarowski, reconstruction, biography, 19th-century Polish writer, source criticism

Życiorys Tomasza Olizarowskiego, pomimo rosnącego w ostatnich latach zainteresowania twórczością poety, w dalszym ciągu pozostaje słabo rozpoznany. Literatura przedmiotu w zasadzie nie dostarcza żadnych nowych informacji biograficznych ponad te podane w 1879 roku, we wspomnieniach pośmiertnych, przez Sewerynę Duchinińską i Agatona Gillera¹. Zwraca się jedynie uwagę na to, że zgłębienie losów T.A.O. to – wciąż niepodjęte – wyzwanie. I tak powołujący się między innymi na dwa wskazane nazwiska Albert Nowacki podkreśla, że biografia Olizarowskiego jest „niekompletna, wiele składających się na nią świadectw pozostaje w jawnej ze sobą sprzeczności, a których, jak się wydaje, dziś zweryfikować się nie da”². W podobnym tonie wypowiada się Małgorzata Burzka-Janik:

Proces odzyskiwania autora *Zaweruchy* dla czytelników i historii literatury, choć rozpoczęty, wciąż uznać należy za niedostateczny i rzeczywiście niełatwy, w dużej mierze z powodu wielu nieścisłości, luk i znaków zapytania, jakie kryje w sobie sama biografia poety³.

Jako kłopotliwe jawi się już pierwsze zdanie typowego biogramu: „Urodził się...”. Gdzie? Kiedy? W znanych źródłach i opracowaniach znajdujemy dwie miejscowości o identycznej nazwie, lecz różnej przynależności geograficznej, oraz trzy daty roczne.

Chociaż kwestię rozbieżnego lokalizowania miejsca urodzenia T.A.O. podnoszono wielokrotnie⁴, to nadal trudno mówić o jej rozstrzygnięciu: część prac wskazuje Wojsławice „niedaleko Rzeszowa” (lub inaczej: „pod Rzeszowem”, „w Rzeszowskiem”, „na Rzeszowszczyźnie”, „w obwodzie rzeszowskim”)⁵, część – Wojsławice

¹ Zob. Seweryna Duchinińska, *Tomasz August Olizarowski*, „Biblioteka Warszawska” 1879, t. 4, s. 1–35, 222–260; Agaton Giller, *Tomasz Olizarowski. Wspomnienie*, Lwów: Drukarnia Gazety Narodowej 1879. Wyjątek stanowi artykuł Anny Kamińskiej, wzbogacający opowieść o szkolnych latach poety o wspomnienia Karola Wittego i Edwarda Gallego tudzież ustalenia Michała Rollego. Zob. eadem, *Epizod krzemieniecki w życiu i twórczości Tomasza Augusta Olizarowskiego*, w: *Krzemieniec. Ateny Juliusza Słowackiego*, red. Stanisław Makowski, Warszawa: Biblioteka Narodowa 2004, s. 316–333.

² Albert Nowacki, *Wiersze Tomasza Augusta Olizarowskiego (Ze zbiorów Ukraińskiej Biblioteki Narodowej im. Wołodymyra Wernadskiego w Kijowie)*, „Teki Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych” 2018, s. 58.

³ Małgorzata Burzka-Janik, *Lwowski debiut Tomasza Augusta Olizarowskiego*, w: *Podkarpacie literackie*, red. Marek Nalepa, t. 2, *Varia: od romantyzmu ku współczesności*, red. Anna Janicka, Kazimierz Maciąg, Janusz Pasterski, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2020, s. 117.

⁴ Zob. Andrzej Tchórzewski, *Dwaj poeci. Kroki z korytarza nicości (o kim mówi Norwidowy wiersz dedykowany Bronisławowi Zaleskiemu)*, „Poezja” 1983, nr 11/12, s. 119; Anna E. Kamińska, *Epizod krzemieniecki*, s. 316; Małgorzata Burzka-Janik, *Zagadki biografii*, w: *Tomasz August Olizarowski, Poematy, z autografów i pierwodruków oprac., wstępem poprzedziła Małgorzata Burzka-Janik*, red. Małgorzata Burzka-Janik, Jarosław Ławski, Białystok: Wydawnictwo Alter Studio 2014, s. 18; Bartłomiej Łuczak, *Tomasz August Olizarowski – (nie)znany krzemieńczyk*, „Dialog Dwoch Kultur” 2015, z. 1, s. 203.

⁵ Zob. Juliusz Wiktor Gomulicki, *Tomasz August Olizarowski*, w: *Księga wierszy polskich XIX wieku*, zebrał Julian Tuwim, oprac. i wstępem opatrzył Juliusz W. Gomulicki, t. 1, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1956, s. 385; Tadeusz Sivert, *Tomasz August Olizarowski*, w: *Zygmunt Markiewicz, Tadeusz Sivert, Melpomena polska na paryskim bruku. Teatralia polskie we Francji w XIX wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973, s. 7; Halina Gacowa, *Olizarowski Tomasz August*

„w powiecie sokalskim” (obecnie Ukraina, obwód lwowski)⁶. Argumenty za opowiedzeniem się po którejś ze stron sprowadzają się przy tym zwykle do zdań: „tak zaświadczyła Duchinińska, przyjaciółka poety” lub „tak zapisano w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*”⁷. Kiedy indziej próbuje się te różnice pogodzić, co skutkuje kontaminacjami typu: „Wojśławice w powiecie sokalskim, w pobliżu Rzeszowa”⁸.

Nieco inaczej przedstawia się sprawa daty urodzenia. Współcześnie przyjmuje się zazwyczaj, że Olizarowski przyszedł na świat w roku 1811 – zgodnie z informacją zawartą w trzydziestodniowej notatce autobiograficznej, zwanej dalej autobiogramem⁹, której treść miesiąc po śmierci poety ogłosił Władysław Chodźkiewicz¹⁰. Niemniej od czasu do czasu również w tym przypadku uwidaczniają się pewne wątpliwości: „1811

(1811–1879), w: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 3, Warszawa: Fundacja Akademia Humanistyczna–Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2002, s. 175; Andrzej Gurbiel, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik biograficzny historii Polski*, red. Janina Chodera, Feliks Kiryk, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum 2005, s. 1070; Małgorzata Burzka-Janik, *Zagadki biografii*, s. 20; Jarosław Ławski, *Tomasz August Olizarowski – czarny romantyzm jako metafora losu pisarza*, w: *Podkarpacie literackie*, s. 100, 110.

⁶ Zob. Franciszek German, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum 1978, s. 823; Anna E. Kamińska, *Epizod krzemieniecki*, s. 316; Неля Варфоломєєва, *Від берегів Ікви до берегів Сени (до питання реконструкції біографії поета Томаша Августя Олізаровського)*, „Київські Полоністичні Студії” 2009, t. 15, s. 144; Jewhen Nachlik, *Dziewiętnastowieczni pisarze ukraińscy o „szkole ukraińskiej” w romantyzmie polskim (od Tarasa Szewczenki do Iwana Franki)*, przeł. Olesia i Jarosław Nachlikowie, w: „*Szkola ukraińska*” w romantyzmie polskim. *Szkiecy polsko-ukraińskie*, red. Stanisław Makowski, Urszula Makowska, Małgorzata Nesteruk, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 603; Ростислав Радішевський, *Волинський регіоналізм Томаша-Августа Олізаровського*, w: idem, *«Українська школа» в польському романтизмі: Феномен пограниччя*, Київ: Талком 2018, s. 398.

⁷ Gwoli przykładu: chociaż Anna Kamińska odnotowała funkcjonowanie w zarysach biograficznych T.A.O. różnych miejsc urodzenia, to nie wyjaśniła, dlaczego decydujące znaczenie w tej kwestii miał dla niej zapis ze *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego*. Podobnie powołujący się na tę badaczkę Jewhen Nachlik stwierdził jedynie, że: „[...] dawniej wiązano miejsce urodzenia Olizarowskiego z Wojśławicami koło Rzeszowa; tymczasem, według wszelkiego prawdopodobieństwa [!], w rzeczywistości urodził się on w Wojśławicach koło Sokala, tuż przy granicy z dawnym województwem wołyńskim [...]”. W przypisie ukraiński dodał tylko, że Kamińska „błędnie umieszcza tę miejscowość na samym Wołyniu”. Zob. Anna E. Kamińska, *Epizod krzemieniecki*, s. 316; Jewhen Nachlik, *Dziewiętnastowieczni pisarze*, s. 603 (wykrzyknik w nawiasie kwadratowym – KS).

⁸ *Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik krzemieńczan 1805–1832*, wstęp i oprac. haseł Wojciech Piotrowski, Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie 2005, s. 222 (kontaminację tę zauważyła Małgorzata Burzka-Janik – zob. eadem, *Zagadki biografii*, s. 18); *Olizarowski Tomasz August (1811–1879)*, w: *Słownik elit dawnych ziem wschodniej Rzeczypospolitej: 1700–1900*, oprac. Wojciech Piotrowski przy współudziale Marii Obrusznik-Partyki, t. 3, Łódź: Wydawnictwo Astra 2012, s. 148.

⁹ [Tomasz Olizarowski], autobiogram, Biblioteka Polska w Paryżu, rkps, sygn. 102, t. 1, s. 577. Źródło oprócz roku i miejsca urodzenia poety wzmiankuje także lata szkolne, udział w powstaniu listopadowym, aresztowanie oraz przymusową emigrację. Reprodukcję rękopisu można zobaczyć w: Tadeusz Sivert, *Tomasz August*, s. 28, oraz Tomasz August Olizarowski, *Poematy*, s. 6.

¹⁰ Zob. Władysław Chodźkiewicz, *Tomasz Olizarowski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1879, nr 181, s. 374.

lub 1814”¹¹. Rok 1814 to data znana ze źródeł publikowanych za życia autora *Zaweruchy* oraz pierwszych nekrologów. Chociaż podważyli ją także Duchinińska i Giller, których wspomnienia cieszyły się popularnością i zaufaniem, to w tekstach z kolejnego stulecia wciąż można było na nią natrafić¹². Mało tego, opracowania z przełomu XIX i XX wieku przyniosły kolejną opcję: rok 1810¹³.

Niepewności dotychczas nie stwarzała za to dzienna data narodzin Olizarowskiego, 10 marca, odnotowana w przemówieniu Kanuta Gorkowskiego, wygłoszonym w 1886 roku podczas uroczystego przeniesienia zwłok T.A.O. z Gentilly do Montmorency¹⁴. A może stwarzała, gdyż dość rzadko uwzględniano ją w zarysach biograficznych, i to mimo ułatwienia dostępności do mowy Gorkowskiego – zachowanej w nielicznych egzemplarzach druku okolicznościowego – dzięki przedrukowi w „Poezji” (1983)¹⁵. W każdym razie, jeśli była kwestionowana, to poprzez przemilczenie – w literaturze przedmiotu brak do niej komentarzy. Niestety materiały ujawnione w toku moich kwerend nie tylko jej nie potwierdziły, lecz wręcz przyniosły kolejną możliwość (do czego jeszcze powrócę).

Ustalenie dokładnej daty oraz miejsca urodzenia Olizarowskiego jest ważne nie tylko z przyczyn dokumentacyjnych, lecz także interpretacyjnych – zarówno dla życiorysu, jak i twórczości poety, pełnej elementów autobiograficznych. Jeden z nich to właśnie dzień przyjścia na świat (*Czemu nie zostałem Napoleonem*). I chociaż w swoich utworach T.A.O. przywoływał raczej okolicę, w której dorastał i uczęszczał do szkoły (*Co wieczora*, *Błędna mara*, *Dana moja albo Beatrice Sławiańska*), niż miejsce

¹¹ Zob. Krystyna Jakowska, *Tomasz August Olizarowski*, w: eadem, *Podręczny słownik pisarzy polskich*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna” 2006, s. 405.

¹² Zob. na przykład: *Olizarowski Tomasz August*, w: *S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 11, Warszawa: S. Orgelbranda Synowie 1901, s. 79; *Olizarowski Tomasz*, w: *Encyklopedia: zbiór wiadomości z wszystkich gałęzi wiedzy*, t. 2, Lwów: Wydawnictwo Macierzy Polskiej 1907, s. 271; A[leksander] Syski, *Zakład św. Kazimierza w Paryżu. Szkic historyczny*, Warszawa: Księgarnia św. Wojciecha 1936, s. 257; *Wiersze o Anglii sprzed stu lat*, „Myśl Polska” 1949, nr 137, s. 9; Jerzy Starnawski, *Juliusz Słowacki we wspomnieniach współczesnych*, Wrocław: Ossolineum 1956, s. 285; Jan Dąbrowski, *Polacy w Anglii i o Anglii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1962, s. 306.

¹³ Zob. Marian Dubiecki, *Tomasz Olizarowski*, „Przegląd Powszechny” 1893, t. 37, s. 54; Piotr Chmielowski, *Historia literatury polskiej*, z przedmową Bronisława Chlebowskiego, t. 5, Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego 1900, s. 92; *Listy Teofila Lenartowicza do Ewarysta Estkowskiego (1850–1856)*, oprac. Bolesław Erzepki, Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego 1922, s. 38, a także o wiele późniejsze: Stefan Kawyn, *Literatura polska w kraju w latach 1831–1863. Wykłady*, oprac. Krystyna Poklewska, Barbara Stelmaszczyk, Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972, s. 84. Być może źródła tej pomyłki należy szukać w artykule Dubieckiego. Jest to o tyle zaskakujące, że historyk cały czas powołuje się na Duchinińską, a we wcześniejszej swojej pracy (*Historia literatury polskiej na tle dziejów narodu skreślona*, t. 2, Warszawa 1888, s. 227) podaje poprawnie rok 1811. Trudno stwierdzić, czy można tu mówić o błędzie druku.

¹⁴ Zob. [Kanut Gorkowski], *Przemówienie K. Gorkowskiego nad grobem T. Olizarowskiego w Montmorency 21 maja 1886 r.*, Paryż: Drukarnia A. Reiffa [1886].

¹⁵ Zob. idem, *Przemówienie K(anuta) Gorkowskiego nad grobem T(omasza) Olizarowskiego w Montmorency 21 maja 1886 r.*, „Poezja” 1983, nr 11/12, s. 196–197.

narodzin (Wojśławic mógł nie pamiętać – nie wiadomo, kiedy Olizarowscy się stamtąd wyprowadzili), to pozostało ono istotne dla jego biografii, życia powstańca i emigranta (w tym jego sytuacji prawnej w poszczególnych zaborach).

W opracowaniach oprócz rozstrzygnięć brak też pytań o korzenie powstałych rozbieżności i pomyłek. Temu właśnie poświęcony jest ten artykuł. Prześlę w nim obecne w historii literatury sprzeczne informacje dotyczące ważnych faktów z biografii Olizarowskiego, jakimi są miejsce i data jego urodzenia, oraz okoliczności pojawienia się ich po raz pierwszy. Oddzielnym problemem będzie próba zweryfikowania tych danych oraz uzupełnienie znanych informacji. Swoje rozważania opę na nowych, dotąd niewykorzystywanych źródłach: korespondencji zaprzyjaźnionego z T.A.O. Leonarda Niedźwieckiego, wpisie do księgi rejestrowej Zakładu św. Kazimierza w Paryżu oraz aktach urodzenia/chrztu i zgonu Olizarowskiego.

Ograniczenie się do publikacji pierwszej z metryk, przesądzającej, jakby się zdało, o wszystkim, oczywiście znacząco skróciłoby niniejszy tekst, ale pozbawiłoby go odpowiedzi na postawione wcześniej pytania. Analiza zgromadzonego materiału stała się dla mnie ponadto pretekstem do refleksji nad podejściem do źródeł oraz konsekwencjami zawierania im momentami bezkrytycznie, jak również, co bardzo istotne, ukazania mnożenia się, nawarstwiania i długiego trwania pewnych błędów, niedopowiedzeń, przeinaczeń i nieścisłości.

Rzeszowskie

Nazwy miejscowości, w której Olizarowski przyszedł na świat, próżno szukać w publikacjach sprzed 1879 roku. Jeszcze w jednym z pierwszych wspomnień pośmiertnych można było przeczytać: „Nie wiemy, w jakiej wsi czy mieście [się urodził – KS], z jakiej rodziny, [...] bo o tym nigdy najbliższym nawet przyjaciółom nie wspominał”¹⁶. Napisano tam ogólnie: „Wołyń”, podobnie jak i we wcześniejszych antologiach tudzież wydawnictwach popularnonaukowych¹⁷ (co z czasem zaczęto postrzegać jako niedoinformowanie lub brak precyzji, gdyż na Wołyniu miał się jedynie wychować). Dopiero Władysław Chodźkiewicz, w czerwcowym numerze „Tygodnika Ilustrowanego”, uściślił, że T.A.O., „Wołynianin z rodziców, urodził się w Galicji, w Wojśławicach”¹⁸. Informację tę podał zapewne za autobiogramem poety (którego odkrycie w papierach po zmarłym ogłosił w tym samym tekście)¹⁹, rozpoczynającym

¹⁶ [Stanisław Koźmian], *Tomasz Olizarowski*, „Kurier Poznański” 1879, nr 112, s. [2].

¹⁷ Zob. między innymi: *Galeria pisarzy polskich (Antologia zeszytami)*, t. 2, Poznań: Bracia Szerkowie 1840, s. 75; F.M.S. [Franciszek Maksymilian Sobieszczański], *Olizarowski (Tomasz August)*, w: *Encyklopedia powszechna*, t. 19, Warszawa: S. Orgelbrand 1865, s. 878; Leon Rogalski, *Historia literatury polskiej*, t. 2, Warszawa: Michał Glücksberg 1871, s. 420.

¹⁸ Władysław Chodźkiewicz, *Tomasz Olizarowski*, s. 374.

¹⁹ „W licznych rękopismach i papierach, pozostałych po nieboszczyku, znalazł się krótki życiorys, jego własną pisany ręką” (zob. *ibidem*).

się od zdania: „Tomasz Olizarowski, urodził się 1811 roku, w Wojsławicach, w Galicji, urzędowie nieuznany za Galicjanina, bo rodzice nie byli uważani za Galicjan [...]”²⁰. Jak widać, ani Olizarowski, ani Chodźkiewicz nie określili dokładniej położenia tej miejscowości. Zrobiła to natomiast Seweryna Duchieńska: „urodził się w roku 1811, w Wojsławicach w Galicji, niedaleko Rzeszowa”²¹. Wedle moich rozpoznaj jej wspomnienie stanowi najwcześniejsze źródło mówiące o podrzeszowskim pochodzeniu T.A.O. Nie jest jednak dla mnie jasne, skąd publicystka uzyskała tę informację. Czy od samego Olizarowskiego? Na pewno miała ku temu wiele okazji. Poznali się niedługo po jej przybyciu do Paryża w końcu roku 1863, bywał w jej domu, korespondowali ze sobą. Czy w rozmowach pojawiła się kwestia miejsca urodzenia poety? Tego, jak dotąd, nie jesteśmy w stanie potwierdzić²². Może więc warto zadać inne pytanie: gdzie dokładnie leżą „Wojsławice niedaleko Rzeszowa”? Niestety tego również nie udało mi się ustalić.

W opracowaniach dziewiętnastowiecznych obejmujących teren Królestwa Galicji i Lodomerii odnalazłam tylko jedną miejscowość o nazwie Wojsławice – obok Sokala²³. W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* (1893) pod hasłem „Wojsławice” Bronisław Chlebowski wyliczył sześć wsi w powiatach: sieradzkim, będzińskim, radomskim, pińczowskim (tutaj dwie) i włoszczowskim, osadę miejską i wieś w powiecie chełmskim oraz folwark w powiecie kaliskim²⁴. Trzy pozostałe artykuły hasłowe

²⁰ [Tomasz Olizarowski], autobiogram, s. 577. W cytowanych w artykule polskich tekstach rękopisów, z myślą o czytelności i płynności wypowiedzi, zmodernizowałam pisownię (między innymi w zakresie pisowni łącznej i rozłącznej, „i” oraz „y” w pozycji joty, „é” pochylonego, wielkiej litery, a także interpunkcji oraz zapisu nazw wydawnictw zwartych i ciągłych). Jeśli swoje odczytanie uważam za niepewne, umieszczam znak zapytania w nawiasie kwadratowym [?] za słowem, co do którego mam wątpliwość.

²¹ Seweryna Duchieńska, *Tomasz August*, s. 3. Drugi „główny” biograf Olizarowskiego, Agaton Giller, nie podał precyzyjniejszej lokalizacji wspomnianych Wojsławic. Zob. Agaton Giller, *Tomasz Olizarowski*, s. 10.

²² Publicystka wspominała jedynie rozmowy o pochodzeniu rodu Olizarowskich: „Wśród długiej, wieczornej pogadanki, opowiadał nam poeta domową tradycję rodu swego. Według niej, tak Olizarowie, jak i Olizarowscy, byli daleką odroślą rodu serbskiego Lazara”. Zob. Seweryna Duchieńska, *Tomasz August*, s. 224.

²³ Zob. [Hipolit Stupnicki], *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomerii, jakoteż w Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem*, Lwów: Karol Wild 1855, s. 240; *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomerii wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem*, Lwów: Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej 1868, s. 240; *Przewodnik statystyczno[-]topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicji W.X. Krakowskiem i X. Bukowinie, według najświeższych skazówek [sic!] urzędowych*, ułożony i wydany przez Konrada Okszę Orzechowskiego, Kraków: nakładem autora w drukarni W. Korneckiego 1872, s. 90.

²⁴ Zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Bronisław Chlebowski, według planu Filipa Sulimierskiego, t. 13, Warszawa: Druk „Wieku” 1893, s. 760–761. W artykule znalazł się także odsyłacz do hasła *Fajslawice* (wieś i folwark w powiecie krasnostawskim). Fizyczną wersję słownika porównałam z opierającym się na nim oraz na mapach taktycznych Wojsko-

o tym samym tytule dotyczyły z kolei: wsi w powiecie sokalskim (hasło w opracowaniu Ludwika Dziedzickiego), dóbr i wsi w powiecie kluczborskim oraz dawnej nazwy wsi Górki w Pomezaniu²⁵. Wszystkie te miejsca znajdowały się stosunkowo daleko od Rzeszowa. Podobnie w późniejszym, już międzywojennym, *Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej* odszukujemy: cztery wsie w województwie kieleckim (powiaty pińczowski, radomski i zawierciański), osadę miejską i folwark w województwie lubelskim (powiat chełmski), wieś i dwa folwarki w województwie łódzkim (powiaty kaliski i sieradzki) oraz tylko jedną miejscowość (wieś) przynależącą, tak jak Rzeszów, do województwa lwowskiego – w powiecie sokalskim²⁶.

„Sokalskie”

Na Wojsławice koło Sokala jako miejsce urodzenia Olizarowskiego po raz pierwszy wskazał bodaj Ludwik Dziedzicki – wykładowca i dyrektor żeńskiego seminarium nauczycielskiego we Lwowie oraz współautor popularnej *Geografii powszechnej* dla szkół średnich – we wzmiankowanym już *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* (1893); niestety bez uzasadnienia źródłowego²⁷. Czy przeczytawszy gdzieś informację, że T.A.O. przyszedł na świat „w Wojsławicach w Galicji”, sam – jak to być może zrobiła Duchńska – dopowiedział ich dokładne umiejscowienie? Tego nie wiemy. Konstatacja ta przeszła zresztą bez echa i długo jeszcze wymieniano miejscowość o tej samej nazwie, lokalizowaną wszak w pobliżu Rzeszowa (i tylko tę jedną)²⁸. Zmieniło się to dopiero za sprawą hasła o Olizarowskim w *Polskim słowniku biograficznym* (1978), które opracował Franciszek German. Badacz orzekł – nawet nie sygnalizując wcześniejszej sporności głosów w tej sprawie – że poeta urodził się „w Wojsławicach w pow. sokalskim”²⁹. Przegląd załączonej bibliografii pozwala wysnuć wniosek, że za najwiarygodniejsze źródło uznał słownikowy artykuł Dziedzickiego.

---

wego Instytutu Geograficznego Internetowym Atlasem Polski Niepodległej, <https://atlas1918.ihpan.edu.pl/#map=10.00/2693793.53/6543968.81/1> [dostęp 27.11.2023].

²⁵ Zob. *Słownik geograficzny*, s. 761.

²⁶ Zob. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych*, oprac. komitet red. pod kierunkiem Tadeusza Bystrzyckiego, Przemysł–Warszawa: Wydawnictwo Książnicy Naukowej [1933?], s. 1872. W dzisiejszym województwie podkarpackim, w którego granicach znajduje się Rzeszów (w centralnej jego części), brak miejscowości Wojsławice. Zob. Załącznik do obwieszczenia Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 4 sierpnia 2015 roku w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części (Dz.U. 2015 poz. 1636), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001636> [dostęp 22.09.2025].

²⁷ Zob. *Słownik geograficzny*, s. 761.

²⁸ Zob. na przykład: Stanisław Zdziarski, *Ze studiów nad „szkołą ukraińską” (Kierunek ludowy w poezji)*, „Ateneum” 1900, z. 2, s. 336; G[abriel] Korbut, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej. Życiorysy, streszczenia, wyjątki*, red. Bronisław Chlebowski et al., t. 6, Warszawa: Gebethner i Wolff 1911, s. 79; Juliusz Wiktor Gomulicki, *Tomasz August*, s. 385.

²⁹ Franciszek German, *Olizarowski Tomasz*, s. 823.

Prawdopodobnie to właśnie między innymi Germana miał na myśli Andrzej Tchórzewski, gdy w 1983 roku – notabene w tekście pisany w tonie dość sensacyjnym, szczególnie w partiach zawierających dociekania biograficzne – wypunktowywał piętrzące się niejasności: „[...] biografowie podają dwa różne miejsca urodzenia Poety: Wojsławice k. Rzeszowa (a więc zabór austriacki) i Wojsławice k. Sokala (a więc zabór rosyjski). Kanut Gorkowski wymienia zaś Wojełowice k. Rzeszowa”³⁰. Trzydzieści lat później na te rozbieżności zwracała uwagę także Małgorzata Burzka-Janik:

Pozornie wszystko jest w porządku, można przyjąć, że Gorkowski przekreślił nazwę miejscowości urodzenia (wszyscy pozostali biografowie podają bowiem Wojsławice), popełniając zwykłą literówkę i jej nie skorygował, podobnie jak wszyscy ci, którzy jako najbliższą okolicę miejsca urodzenia podawali tylko powiat sokalski. Jedni i drudzy przekazują co prawda niepełną, ale przecież niewykluczającą się [!] informację. Można by to uznać za mało znaczący szczegół, gdyby nie fakt, iż w okresie rozbiorów Rzeszowskie podlegało pod zabór austriacki, zaś powiat sokalski pod zabór rosyjski. To z kolei, w jakim zaborze urodził się poeta, ma ogromne znaczenie, rozstrzyga o wielu okolicznościach jego życia³¹.

„W sytuacji tak licznych nieścisłości” badaczka, kierując się wskazówkami z autobiogramu („urodził się w Galicji, w Wojsławicach”) oraz przypisaniem przez Tchórzewskiego podsokalskich Wojsławic do zaboru rosyjskiego, skłoniła się do stwierdzenia, że Olizarowski „najprawdopodobniej rodzi się na terenie Galicji, w Rzeszowskim”³².

To, na terytorium którego państwa urodził się T.A.O., jak już podkreślono, jest bardzo istotne dla jego biografii. Autobiogram poety, który Burzka-Janik słusznie uznała za „dokument rozstrzygający”³³, wyraźnie wskazuje Galicję. Tylko czy rzeczywiście można z tego powodu wykluczyć Wojsławice w pobliżu Sokala? Otóż nie. Miejscowość leżała blisko granicy między zaborami – stąd łatwo o pomyłkę – ale, wbrew twierdzeniu Tchórzewskiego, po habsburskiej stronie (w cyrkule żółkiewskim). Widać to wyraźnie na bardzo dokładnym, wielkoskalowym, wojskowym zdjęciu Królestwa Galicji i Lodomerii, tworzonym w latach 1779–1783 przez austriacki Sztab Generalnego Kwatermistrza (tak zwana mapa Miega)³⁴. Oczywiście granice zaborów ustalone były jeszcze na kongresie wiedeńskim, ale zgodnie z moją wiedzą Sokal, a wraz z nim Wojsławice, cały czas pozostawały pod panowaniem Habsburgów³⁵.

³⁰ Andrzej Tchórzewski, *Dwaj poeci*, s. 119.

³¹ Małgorzata Burzka-Janik, *Zagadki biografii*, s. 18 (wykrzyknik w nawiasie kwadratowym – KS).

³² Ibidem, s. 20. W nowszym artykule „Rzeszowskie” badaczka zastąpiła „pow. sokalskim”, nie komentując jednak tej zmiany. Zob. eadem, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik polskiej krytyki literackiej 1764–1918. Hasła osobowe*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Grażyna Borkowska, Magdalena Rudkowska, t. 2, Toruń–Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 2024, s. 689.

³³ Eadem, *Zagadki biografii*, s. 18.

³⁴ Zob. *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej: 1779–1783*, t. 9, cz. B, wydał Andrzej Janeczek, przy współpracy Bogusława Dybasia i Łukasza Walczego, Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana” 2017, arkusz sekcji 287.

³⁵ Opis ówczesnego cyrkulu żółkiewskiego, w tym miasta Sokal, zawierający dane statystyczne na rok 1811 – kiedy to urodził się Olizarowski – zob. na przykład: *Cyrkul żółkiewski*, „Gazeta Lwowska” 1812, nr 50, s. 414–418, i nr 51, s. 424–426.

Czy można więc usunąć z listy potencjalnych miejsc urodzenia T.A.O. chociaż „Wojełowice k. Rzeszowa” z pogrzebowej mowy Kanuta Gorkowskiego? Tak. To istotnie była pomyłka, ale pewien fakt wskazuje na to, że nie tyle Gorkowskiego, co zecera (bądź innej osoby przygotowującej tekst do wydania). W druku okolicznościowym (drukarnia Adolfa Reiffa), za którym przemówienie podała – i tym samym upowszechniła – „Poezja” (1983), rzeczywiście napisano, że Olizarowski urodził się „we Wojełowicach, w Rzeszowskiem w Galicji”³⁶, jednakże w tekście tej samej wypowiedzi opublikowanym przez „Kurier Polski w Paryżu” (którego Reiff był wydawcą) czytamy: „we Wojsławicach, w Rzeszowskiem w Galicji”³⁷. Należy przy tym pamiętać, że Gorkowski mógł się zasugerować wspomnieniem Duchyńskiej (1879) w przypadku lokalizowania miejscowości – wszak jego przemowa była o siedem lat późniejsza.

1814

Zdaje się, że przed ogłoszeniem tekstu Władysława Chodźkiewicza (1879), począwszy co najmniej od lat 40. XIX wieku, w publikacjach jako datę urodzenia poety podawano jedynie rok 1814³⁸. Jak wykażę w dalszej części artykułu, korespondencja Leonarda Niedźwieckiego, przyjaciela T.A.O., świadczy o tym, że obaj szybko wychwycili błąd i prawdopodobnie planowali jego skorygowanie – do czego ostatecznie najwyraźniej nie doszło (lub nie zostało to szerzej rozpowszechnione). Chciałabym jednak spróbować dociec najpierw okoliczności zaistnienia tej omyłki. Niewykluczone, że sprawcą zamieszania był nie kto inny jak właśnie Niedźwiecki.

Najwcześniejsze wydawnictwo wskazujące rok 1814, do którego udało mi się dorzeć, to wydana w Poznaniu *Galeria pisarzy polskich* (1840)³⁹. Włączony do niej przedruk poematu *Krzyż w Perydylu* poprzedzono biogramem autora. Jego treść sugeruje, że został on napisany na podstawie opublikowanego rok wcześniej w „Młodej Polsce” fragmentu listu Niedźwieckiego z 20 sierpnia 1839 roku do Eustachego Januszkiewicza, współwydawcy periodyku⁴⁰. Dodano jedynie miejsce i rok urodzenia poety (Wołyn 1814) oraz tytuły kilku jego utworów.

³⁶ [Kanut Gorkowski], *Przemówienie K. Gorkowskiego*, s. [1]. Zob. także: idem, *Przemówienie K(anuta) Gorkowskiego*, s. 196.

³⁷ *Uroczystość w Montmorency (w 1886 roku)*, „Kurier Polski w Paryżu” 1886, nr 60, s. 2.

³⁸ Zob. na przykład: *Galeria pisarzy polskich*, s. 75; Karl Władisław [Karel Vladislav] Zap, *Uebersicht der neueren polnischen Literatur bis zum Jahre 1842*, „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft” 1844, z. 7, s. 266; F.M.S. [Franciszek Maksymilian Sobieszczański], *Olizarowski*, s. 878; Adam Kuliczkowski, *Zarys dziejów literatury polskiej*, Lwów: Karol Wild 1872, s. 308; *Olizarowski Tomasz August*, w: *Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej*, wydawana pod kierunkiem redakcji „Tygodnika Ilustrowanego” i „Wędrowca”, t. 9, Warszawa: Józef Unger 1875, s. 453; K[arol] Estreicher, *Bibliografia polska XIX. stulecia*, t. 3, Kraków: Wydanie Akademii Umiejętności 1876, s. 292.

³⁹ *Galeria pisarzy polskich*, s. 75.

⁴⁰ Zob. N. [Leonard Niedźwiecki], *Kilka słów o Olizarowskim*, „Młoda Polska” 1839, dodatek do nr 25, s. 97–98. List w całości opublikowany został w: Leonard Niedźwiecki, *Listy wybrane z lat 1832–*

Zapożyczenie informacji o T.A.O. z paryskiego pisma nie uszło uwadze Niedźwieckiego – w liście z 28 stycznia 1841 roku chwalił się Ignacemu Jackowskiemu:

Patrzaj, wyrządziłem niemałą przysługę Olizarowskiemu [sic!] daniem biografii jego w „Młodej Polsce”. Wszystkie gazety polskie za nią powtórzyły. A teraz widzę ją nawet w dziele wychodzącym w Poznaniu *Galeria pisarzy polskich*, tom II. Nawet podają rok życia jego tak fałszywie jak ja przez niewiadomość [?] położyłem⁴¹.

Jednakże ani w ogłoszonym wyjątku listu, ani w jego autografie data urodzenia Olizarowskiego nie pada (podobnie zresztą jak informacja o tym, że urodził się na Wołyniu). Wiek poety został jedynie „zarysowany”: „Skronie musiały być młode co dźwigały tak okazały wieniec, kiedy Olizarowskiemu dziś jeszcze nie tak blisko do trzeciego krzyżyka”⁴² (w rzeczywistości autor *Zaweruchy* miał 28 lat). Nie sprecyzowano go również w powielających wiadomości z tekstu Niedźwieckiego „Tygodniku Literackim” (1839) czy „Piśmiennictwie Krajowym: Dodatku do «Gazety Porannej»” (1840) – oba czasopisma komunikowały: „Olizarowski ma obecnie dwadzieścia i kilka lat”⁴³. Co więcej, dookreślenia roku nie znalazłam w żadnym numerze „Młodej Polski”.

Czy Niedźwiecki myślał o innym tekście, w innej publikacji, czy tylko mu się wydawało, że w liście do Januszkiewicza podał konkretną datę? Czy może jego słowa należy interpretować w ten sposób, że z autorem biogramu do *Galerii pisarzy polskich* popełnili podobny błąd niezależnie od siebie? Skąd więc redaktor poznańskiej antologii zaczerpnął „wiedzę” o roku i miejscu urodzenia Olizarowskiego? Niestety nie rozwikłałam jeszcze tych zagadek, ale przypuszczam, że rok 1814 w kontekście biografii T.A.O. został upubliczniony po ukazaniu się w druku *Kilku słów o Olizarowskim*, czyli wyjątku z listu Niedźwieckiego do Januszkiewicza. W liście do Olizarowskiego z 9 marca 1840 roku publicysta przepisany fragment z „Piśmiennictwa Krajowego” opatrzył komentarzami: „Zgadniesz źródło, z którego czerpała [«Gazeta Poranna» – KS]” oraz „Masz więc, robię cię młodym, a ty mimo to na trzydziesty gwałtem zakrawasz [?]”⁴⁴. Dziesięć miesięcy później Niedźwiecki poprosił Jackowskiego, żeby dowiedział się, kiedy T.A.O. przyszedł na świat, aby mógł sprostować swoją omyłkę⁴⁵.

1839, oprac. Stanisław Makowski, Warszawa: Czytelnik 2009, s. 576–578. „Młoda Polska” nie musiała być bezpośrednim źródłem dla biogramu w poznańskiej antologii – informacje wcześniej czerpał z niej na przykład „Tygodnik Literacki” 1839, nr 30, s. 240 (rubryka *Doniesienia literackie*).

⁴¹ Biblioteka Kórnicka PAN (dalej – BK), rkps, sygn. 2413, k. 1634 (wykrzyknik w nawiasie kwadratowym – KS).

⁴² N. [Leonard Niedźwiecki], *Kilka słów*, s. 98. Zob. także: BK, rkps, sygn. 2413, k. 1265.

⁴³ *Doniesienia literackie*, s. 240; H[ipolit] S[kimborowicz], *Nowiny tyczące się piśmiennictwa krajowego*, „Piśmiennictwo Krajowe: Dodatek do «Gazety Porannej»” 1840, oddz. 2, nr 6, s. 4.

⁴⁴ BK, rkps, sygn. 2413, k. 1478.

⁴⁵ Zob. ibidem, k. 1634.

10 marca

Jedyne źródło znane badaniom nad Olizarowskim, w którym pojawiła się dzienna data jego urodzin – 10 marca – to przywoływany tu kilkakrotnie druk mowy pogrzebowej Kanuta Gorkowskiego (1886). Nie budziła ona dotąd wątpliwości. Może dlatego, że nie natrafiono na inną, może dlatego, że wskazał ją – wedle słów Cypriana Norwida – „przyjaciel jego [Olizarowskiego – KS] osobisty”⁴⁶. Jak już jednak dowodziłam, nawet do relacji przyjaciół podchodzić należy ostrożnie.

Gorkowskiemu, mimo spostrzeżenia przez badaczy pomyłki w podanej w jego przemówieniu nazwie miejscowości, z której miał pochodzić Olizarowski⁴⁷, udało się zachować wiarygodność prawdopodobnie dzięki temu, że jako jedyny przekazał jeszcze inną – obok daty urodzenia – wartościową informację: imię matki T.A.O. (Johanna – według druku okolicznościowego, Joanna – według „Kuriera Polskiego w Paryżu”; u Duchieńskiej zaś bezimienna „młoda żona” Jakuba, ojca poety, „z domu Aleksandrowiczówna”⁴⁸). To szczegóły, które mógł pamiętać przyjaciel, być może zwłaszcza przyjaciel z dzieciństwa (z autorem *Zaweruchy* znali się jeszcze z okresu nauki w Liceum Krzemienieckim). Tymczasem, jak się okazuje, to również dane z księgi rejestrowej Zakładu św. Kazimierza w Paryżu, w którym poeta mieszkał od roku 1864 do końca życia. Możliwe, że Gorkowski – zgłaszający śmierć przyjaciela w urzędzie stanu cywilnego⁴⁹ – miał do niej dostęp.

Beztytułowa księga – prowadzona w języku francuskim – zawiera wpisy dotyczące (dorosłych) osób przyjętych do Zakładu w latach 1852–1874. W rubrykach przeznaczono miejsce na takie informacje, jak: imię, nazwisko, data i miejsce urodzenia, zawód, wyznanie, stan cywilny, data przybycia do Francji, data zamieszkania w Zakładzie czy źródła finansowania tego pobytu. Nazwisko *Thomas Olizarowski* widnieje pod numerem 44. Obok *Date de Naissance* zanotowano: *1811, 10 Mars* [?]. Nazwa miesiąca jest słabo czytelna – na dwie ostatnie litery zachodzi „x” w nawiasie oznaczający odnośnik do przypisu. Komentarz brzmi: *fils de Jacob & Jeanne Alexandrowicz*⁵⁰.

⁴⁶ Cyprian Norwid, [Tomasz August Olizarowski], w: idem, *Pisma wszystkie*, zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył Juliusz W. Gomulicki, t. 6, cz. 1, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1971, s. 261.

⁴⁷ O wspomnianej pomyłce pisałam w części niniejszego artykułu zatytułowanej „Sokalskie”.

⁴⁸ Zob. Seweryna Duchieńska, *Tomasz August*, s. 3. Niektóre współczesne opracowania nadal nie wskazują imienia matki: „syn Jakuba, oficera Legionów Dąbrowskiego, i nieznaney z imienia Aleksandrowiczówny” (Franciszek German, *Olizarowski Tomasz*, s. 823; *Słownik krzemieńczan*, s. 222); „syn Jakuba, byłego oficera wojsk napoleońskich, i matki z domu Aleksandrowiczówny” (Halina Gacowa, *Olizarowski Tomasz*, s. 175).

⁴⁹ Akta stanu cywilnego 13. dzielnicy, Archives de Paris, sygn. V4E 4317, akt zgonu z 4 maja 1879 roku, nr 969. Drugim świadkiem sporządzania dokumentu był Jan Chwalibóg, mieszkaniec Zakładu.

Metryka zamiast daty urodzenia T.A.O. wskazuje jego wiek w chwili śmierci (68 lat).

⁵⁰ Z księgi, obcej opracowaniom o Olizarowskim, korzystał Jerzy Szczepański, przygotowując między innymi katalog biograficzny weteranów przebywających w Zakładzie. Badacz inaczej odczytał jednakże datę narodzin T.A.O. (przy czym oznaczył ją jako niepewną): „10 V (?) 1811”, a jako polskie odpowiedniki

N° 411

		Dates
		44
Nom	Olizarowski	
Prénom	Thomas	
Date de naissance	1811, 10.11.18	
Lieu de	Wojstawice Galicie	
Profession	Auteur	
Culte	Catholique	
Marié ou garçon	Célibataire	
Date de l'entrée en blanc	1832	
de dans la M ^o de l'avis	le 11 ^e 1864	
id. de la sortie		
pour qui il est placé		
Observations		
(*) fils de Jacob & Jeanne Mikandwicz -		

Ilustracja 1. Wpis do księgi rejestrowej Zakładu św. Kazimierza (fragment)

Księga, jak i inne zakładowe dokumenty przechowywane do dzisiaj w budynku przy ulicy Chevaleret 119, pozostaje nieopracowana (zbiorów dotąd nawet nie zinventaryzowano⁵¹; niewiele o nich mogą powiedzieć siostry pracujące w Zakładzie). Pokróćce tylko opisał ją Jerzy Szczepański, który, porównując zachowane „księgi

francuskich imion rodziców poety podał imiona Jacek i Janina (również opatrując je znakiem zapytania). Zob. Jerzy Szczepański, *Weterani powstań narodowych w Zakładzie św. Kazimierza w Paryżu*, Warszawa: Wydawnictwo DiG 2011, s. 156. Odmienne do Szczepańskiego odczytałam również „Profession” Olizarowskiego – moim zdaniem w księdze napisano: „Auteur”, to jest autor, pisarz, nie: „sluchacz (auditeur?)” (zob. ibidem). Według Marii Czapskiej T.A.O. był „wpisany do księgi zakładowej jako «poeta, dramaturg i tłumacz»”, jednak trudno stwierdzić, czy badaczka opierała się na tym samym źródle – w swojej pracy jedynie (dwukrotnie) napomknęła o „rejestrach zakładowych”, nie podając szczegółów. Zob. Maria Czapska, *Milosierdzie na miarę kłęk*, Londyn: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas” 1954, s. 23, 88.

⁵¹ Taką informację otrzymałam od siostry przełożonej 11 września 2023 roku.

weteranów”, zauważył, że obejmują one nierówny zakres informacji. Nie jest też oczywiste, kto sporządzał wpisy⁵².

Nierozpoznana historia ksiąg utrudnia ocenienie rzetelności informacji w nich zawartych. Nie sposób z przekonaniem stwierdzić, że dane osobowe podał sam pensjonariusz lub że zostały one dokładnie skądś przepisane. A i na tym nie koniec komplikacji w przypadku dnia urodzenia T.A.O. W odpowiedzi na wspomniany już list Leonarda Niedźwieckiego z 28 stycznia 1841 roku Ignacy Jackowski pisał: „Z Olizarowskim mówiłem – jak sam powiada, że się urodził w roku 1811, ale nie wie, czy 3° czyli 5° [?] maja”⁵³. Nawet więc autor *Zaweruchy* przyznaje się w tej rzeczy do zawodnej pamięci czy też niedoinformowania⁵⁴. Do tego jeszcze mógł coś poplątać Jackowski – choć byłaby to duża pomyłka w stosunku do Gorkowskiego, bo i nie marzec, i nie 10.

Aby opanować ten wciąż narastający chaos informacji, potrzeba źródła o większym stopniu wiarygodności – takim jest zwykle dokument administracji państwowej lub kościelnej (choć oczywiście zdarzają się w nich błędy czy różnego rodzaju zniekształcenia, na przykład nazw własnych przełożonych na inne języki).

Źródło wiarygodniejsze

Poszukiwanie metryki Olizarowskiego przedstawiało się jako dość kłopotliwe ze względu na niepewność miejsca urodzenia poety, czyli danej wpływającej na wytypowanie archiwum, w którym spodziewamy się znaleźć pożądane dokumenty. Nie mogąc zidentyfikować Wojsławic „niedaleko Rzeszowa”, podążyłam tropem Wojsławic pod Sokalem, który doprowadził mnie do Archiwum Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, przechowującego znaczną część ksiąg metrykalnych dawnej archidiecezji lwowskiej. Moja kwerenda szybko została uwieńczona sukcesem. W księdze urodzonych miejscowości Wojsławice (parafia rzymskokatolicka Uhrynów), obejmującej lata 1785–1845 (sygn. C-CCLIII-2), bez problemu odnalazłam notację dotyczącą autora *Zaweruchy* (s. 35).

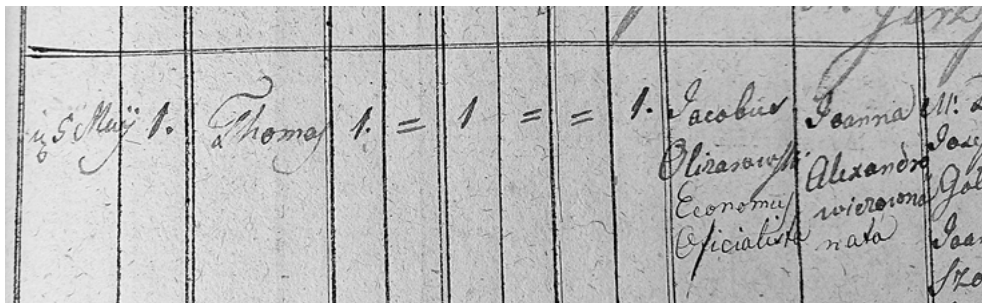
Rok: 1811. Dzień i miesiąc: 5 Maj [Maius]. Imię tylko jedno: Thomas. Rodzice: Jacobus Olizarowski (economus, oficalista) oraz Joanna Alexandrowiczowna. Ochrzczył (i prawdopodobnie akt sporządził): N[icephorus] Jarzymowski⁵⁵.

⁵² Jerzy Szczepański, *Weterani powstań*, s. 12.

⁵³ BK, rkps, sygn. 2405, k. 67a. List z 12 marca 1841 roku.

⁵⁴ To nieodosobniona zresztą sytuacja – wystarczy przywołać słowa Seweryna Goszczyńskiego, który wielokrotnie dzielił losy T.A.O.: „Nie wiem z pewnością ani dnia, ani roku mojego urodzenia. Zdaje mi się wszakże, o ile sobie przypominam metrykę, którą straciłem dopiero podczas mojego pobytu w Galicji, że urodziłem się w ostatnich dniach października, według starego stylu, a więc w pierwszych dniach listopada według stylu nowego, w roku 1802-m lub 3-m. Wolę rok 1803-ci”. Zob. idem, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika (1801–1842)*, wydał Stanisław Pigoń, Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1924, s. 9.

⁵⁵ Transliterację, przekład oraz zdjęcie całej metryki zamieściłam w „Pamiętniku Literackim” (2025, nr 3, s. 205–206). Tamże również dokładniejszy opis księgi metrykalnej.

Ilustracja 2. Akt urodzenia/chrztu Tomasza Olizarowskiego (fragment)

Księga metrykalna jednoznacznie określa więc miejsce urodzenia Tomasza Olizarowskiego: Wojsławice w obecnym rejonie szeptycyckim (hromada Sokal). Jeśli zaś mowa o czasie jego przyjścia na świat, to tutaj niestety nie ma pewności, gdyż każdy z wpisów, aż do roku 1815, zawiera tylko jedną datę, przypuszczalnie posługi religijnej. Dzień chrztu z kolei może, ale nie musi być tożsamy z dniem narodzin (w księdze w kolumnie „Mensis” brak podziału na „Natus” i „Baptisatus”). Niemniej majowa, nie marcowa, data znajduje potwierdzenie w liście Ignacego Jackowskiego, który, przypominę, miał przekazać Leonardowi Niedźwieckiemu słowa samego T.A.O. Jackowski zanotował dwie możliwe daty: 3 i 5 maja. Czy w pamięci Olizarowskiego zapisała się również data chrztu – czy urodził się 3 maja, a dwa dni później został ochrzczony? Czy może zatarcie się faktycznej daty urodzenia wynikało z jakiejś opowieści rodzinnej, związanej ze znaczeniem 3 maja dla budowania polskiej tożsamości narodowej? A może poeta dysponował różnymi dokumentami urzędowymi, podającymi rozbieżne daty? Tego już chyba nie rozstrzygniemy. Jedynie w sferze pewnych założeń pozostaje uznanie daty majowej, konkretnie 5 maja, za dzień narodzin Olizarowskiego. Po pierwsze w Cesarstwie Austrii kościelna rejestracja metrykalna miała charakter aktu stanu cywilnego, który wymagał daty urodzenia. Sama też księga dotycząca podsokalskich Wojsławic została zatytułowana *Liber natorum* (nie *Liber baptisatorum*). Po drugie w księdze tej, poczynając od notacji z 1815 roku, przy każdej dacie, to jest dacie chrztu, pojawia się dodatkowa uwaga – w przeważającej liczbie przypadków to: *eadem die natus/nata*. Dopiero od roku 1841 widać wyraźną zmianę tendencji – zapisywanie dwóch różnych dat (zwykle oddalonych od siebie o dzień lub dwa), z wyraźnym wskazaniem, która odnosi się do narodzin, która do sakramentu. Czy również przed rokiem 1815 powszechnym zwyczajem w tej okolicy było udzielanie dziecku chrztu w dniu jego przyjścia na świat? Czy według osób sporządzających wpisy w księdze dzień chrztu w domyśle oznaczał również dzień narodzin i dopiero później, na przykład w wyniku kolejnej wizytacji parafialnej czy dekanalnej, przyjęto praktykę formułowania tej informacji wprost? Czy może z początku oznaczano jednak tylko dzień narodzin?

Choć marcowa data urodzenia wydaje się mniej prawdopodobna (księga rejestrowa Zakładu św. Kazimierza czy mowa Gorkowskiego to źródła wytworzone w czasie

bardzo odległym od zdarzenia, czyli narodzin T.A.O.), to jednak bardzo zastanawiająca jest jej obecność w dokumentach zakładowych – czy to nie sam Olizarowski podawałby do nich swoje dane?⁵⁶ Czy znowu zamęt wprowadził Niedźwiecki, który wystarał się dla przyjaciela o miejsce u sióstr miłosierdzia?

Pewne jest natomiast to, że Olizarowski nie mógł się urodzić w roku 1814, który to czasem jeszcze wydobywają szkice życiorysowe.

Relacje osób znających Olizarowskiego osobiście i dość mu bliskich, czyli – w ocenie autorów opracowań – autorytetów, w przypadku takich faktów biograficznych, jak data czy miejsce urodzenia poety, okazały się, jeśli nie zupełnie fałszywe (Seweryna Duchńska, Leonard Niedźwiecki), to co najmniej wątpliwe (Kanut Gorkowski). W literaturze przedmiotu jednakże przez wiele lat powielano je bez głębszej analizy i prób weryfikacji, czasem zestawiając jedynie ze sobą znane źródła i uwypuklając pojawiające się w nich sprzeczności. Zazwyczaj opowiadano się przy tym za jedną z możliwości – czy to w kwestii lokalizacji Wojsławic, w których poeta przyszedł na świat, czy to rocznej daty tego zdarzenia – kierując się jednak intuicją badawczą, nie rzetelnymi, sprawdzonymi świadectwami.

References

Rękopisy

Archives de Paris, sygn. V4E 4317.

Archiwum Abpa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, sygn. C-CCLIII-2.

Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. 2405; 2413.

Biblioteka Polska w Paryżu, sygn. 102, t. 1.

Zakład św. Kazimierza w Paryżu, księga rejestrowa pensjonariuszy (brak sygn.).

Druki (źródła i opracowania)

Burzka-Janik Małgorzata, *Lwowski debiut Tomasza Augusta Olizarowskiego*, w: *Podkarpacie literackie*, red. Marek Nalepa, t. 2, *Varia: od romantyzmu ku współczesności*, red. Anna Janicka, Kazimierz Maciąg, Janusz Pasternski, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2020, s. 115–131.

⁵⁶ Podobne wątpliwości budzi wpis dotyczący Cypriana Norwida, zamieszczony w drugiej z dwóch znanych dziewiętnastowiecznych ksiąg rejestrowych (część *Les vétérans*, lata 1855–1904, wpis nr 131). Podano tam informację, że autor *Zwolona* urodził się 24 września 1827 roku, sam Norwid twierdził natomiast, że wydarzyło się to trzy lata wcześniej. Zob. Zofia Trojanowiczowa, Zofia Dambek, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2007, t. 1 (przy współudziale Jolanty Czarnomorskiej), s. 2–3; t. 2 (przy współudziale Małgorzaty Pluty), s. 650. Warto również zauważyć, że w obu księgach niejednokrotnie przy *Date de Naissance* notowano jedynie rok urodzenia, bez daty dziennej.

- Burzka-Janik Małgorzata, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik polskiej krytyki literackiej 1764–1918. Hasła osobowe*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Grażyna Borkowska, Magdalena Rudkowska, t. 2, Toruń–Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 2024, s. 689–692.
- Burzka-Janik Małgorzata, *Zagadki biografii*, w: Tomasz August Olizarowski, *Poematy*, z autografów i pierwodruków oprac., wstępem poprzedziła Małgorzata Burzka-Janik, red. Małgorzata Burzka-Janik, Jarosław Ławski, Białystok: Wydawnictwo Alter Studio 2014, s. 15–45.
- Chmielowski Piotr, *Historia literatury polskiej*, przedm. Bronisław Chlebowski, t. 5, Warszawa: Druкарnia A.T. Jezierskiego 1900.
- Chodźkiewicz Władysław, *Tomasz Olizarowski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1879, nr 181, s. 374–375. *Cyrkul żółkiewski*, „Gazeta Lwowska” 1812, nr 50, s. 414–418; nr 51, s. 424–426.
- Czapska Maria, *Miłosierdzie na miarę kłęk*, Londyn: nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas” 1954.
- Dąbrowski Jan, *Polacy w Anglii i o Anglii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1962.
- Doniesienia literackie*, „Tygodnik Literacki” 1839, nr 30, s. 240.
- Dubiecki Marian, *Tomasz Olizarowski*, „Przegląd Powszechny” 1893, t. 37, s. 52–69, 214–225.
- Duchińska z Żoch[owskich] Seweryna, *Tomasz August Olizarowski*, „Biblioteka Warszawska” 1879, t. 4, s. 1–35, 222–260.
- Estreicher K[arol], *Bibliografia polska XIX. stulecia*, t. 3, Kraków: Wydanie Akademii Umiejętności 1876.
- F.M.S. [Franciszek Maksymilian Sobieszczański], *Olizarowski (Tomasz August)*, w: *Encyklopedia powszechna*, t. 19, Warszawa: S. Orgelbrand 1865, s. 878–879.
- Gacowa Halina, *Olizarowski Tomasz August (1811–1879)*, w: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 3, Warszawa: Fundacja Akademia Humanistyczna–Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2002, s. 175–176.
- Galeria pisarzy polskich (Antologia zeszytami)*, t. 2, Poznań: nakładem braci Szerków 1840.
- Galicja na józefińskiej mapie topograficznej: 1779–1783*, t. 9, cz. B, wydał Andrzej Janeczek, przy współpracy Bogusława Dybasia i Łukasza Walczego, Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana” 2017.
- German Franciszek, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum 1978, s. 823–824.
- Giller Agaton, *Tomasz Olizarowski. Wspomnienie*, Lwów: nakładem Drukarni Gazety Narodowej 1879.
- Gomulicki Juliusz Wiktor, *Tomasz August Olizarowski*, w: *Księga wierszy polskich XIX wieku*, zebrał Julian Tuwim, opracował i wstępem opatrzył Juliusz W. Gomulicki, t. 1, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1956, s. 385–386.
- [Gorkowski Kanut], *Przemówienie K. Gorkowskiego nad grobem T. Olizarowskiego w Montmorency 21 maja 1886 r.*, Paryż: Drukarnia A. Reiffa [1886].
- [Gorkowski Kanut], *Przemówienie K(anuta) Gorkowskiego nad grobem T(omasza) Olizarowskiego w Montmorency 21 maja 1886 r.*, „Poezja” 1983, nr 11/12, s. 196–197.
- Goszczyński Seweryn, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika (1801–1842)*, wydał Stanisław Pigoń, Wilno: nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1924.
- Gurbiel Andrzej, *Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik biograficzny historii Polski*, red. Janina Chodera, Feliks Kiryk, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2005, s. 1070.
- Internetowy Atlas Polski Niepodległej, <https://atlas1918.ihpan.edu.pl/#map=10.00/2693793.53/6543968.81/1> [dostęp 27.11.2023].
- Jakowska Krystyna, *Tomasz August Olizarowski*, w: eadem, *Podręczny słownik pisarzy polskich*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna” 2006, s. 405–406.

- Kamińska Anna Elżbieta, *Epizod krzemieniecki w życiu i twórczości Tomasza Augusta Olizarowskiego*, w: *Krzemieniec. Ateny Juliusza Słowackiego*, red. Stanisław Makowski, Warszawa: Biblioteka Narodowa 2004, s. 316–333.
- Kawyn Stefan, *Literatura polska w kraju w latach 1831–1863. Wykłady*, oprac. Krystyna Poklewska, Barbara Stelmaszczyk, Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972.
- Korbut G[abriel], *Olizarowski Tomasz August*, w: *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej. Życiorysy, streszczenia, wyjątki*, red. Bronisław Chlebowski et al., t. 6, Warszawa: Gebethner i Wolff 1911, s. 79–91.
- [Kožmian Stanisław], *Tomasz Olizarowski*, „Kurier Poznański” 1879, nr 112, s. [2–3].
- Kuliczkowski Adam, *Zarys dziejów literatury polskiej na podstawie badań najnowszych pracowników dla użytku szkolnego i podręcznego*, Lwów: nakładem Karola Wilda 1872.
- Listy Teofila Lenartowicza do Ewarysta Estkowskiego (1850–1856)*, oprac. Bolesław Erzepki, Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego 1922.
- Ławski Jarosław, *Tomasz August Olizarowski – czarny romantyzm jako metafora losu pisarza*, w: *Podkarpacie literackie*, red. Marek Nalepa, t. 2, *Varia: od romantyzmu ku współczesności*, red. Anna Janicka, Kazimierz Maciąg, Janusz Pasterski, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2020, s. 99–114.
- Łuczak Bartłomiej, *Tomasz August Olizarowski – (nie)znany krzemieńczyk*, „Dialog Dwoch Kultur” 2015, z. 1, s. 202–212.
- N. [Niedźwiecki Leonard], *Kilka słów o Olizarowskim*, „Młoda Polska” 1839, dodatek do nru 25, s. 97–98.
- Nachlik Jewhen, *Dziewiętnastowieczni pisarze ukraińscy o „szkole ukraińskiej” w romantyzmie polskim (od Tarasa Szewczenki do Iwana Franki)*, przeł. Olesia i Jarosław Nachlikowie, w: „*Szkola ukraińska*” w romantyzmie polskim. *Szkie polsko-ukraińskie*, red. Stanisław Makowski, Urszula Makowska, Małgorzata Nesteruk, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 591–628.
- Norwid Cyprian, [Tomasz August Olizarowski], w: idem, *Pisma wszystkie*, zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył Juliusz W. Gomulicki, t. 6, cz. 1, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1971, s. 260–261.
- Nowacki Albert, *Wiersze Tomasza Augusta Olizarowskiego (Ze zbiorów Ukraińskiej Biblioteki Narodowej im. Wołodymyra Wernadskiego w Kijowie)*, „Teki Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych” 2018, s. 53–66.
- Olizarowski Tomasz*, w: *Encyklopedia: zbiór wiadomości z wszystkich gałęzi wiedzy*, t. 2, Lwów: Wydawnictwo Macierzy Polskiej 1907, s. 271.
- Olizarowski (Tomasz August)*, w: *Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej*, wydawana pod kierunkiem redakcji „Tygodnika Ilustrowanego” i „Wędrowca”, t. 9, Warszawa: nakładem i drukiem Józefa Ungra 1875, s. 453–454.
- Olizarowski Tomasz August*, w: *S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 11, Warszawa: S. Orgelbranda Synowie 1901, s. 79.
- Olizarowski Tomasz August*, w: *Słownik krzemieńczyk 1805–1832*, wstęp i opracowanie haseł Wojciech Piotrowski, Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie 2005, s. 222–223.
- Olizarowski Tomasz August (1811–1879)*, w: *Słownik elit dawnych ziem wschodniej Rzeczypospolitej: 1700–1900*, oprac. Wojciech Piotrowski przy współudziale Marii Obrusznik-Partyki, t. 3, Łódź: Wydawnictwo Astra 2012, s. 148–150.
- Przewodnik statystyczno[-]topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicji W.X. Krakowskim i X. Bukowinie, według najświeższych skazówek [sic!] urzędowych*, ułożony i wydany przez Konrada Okszę Orzechowskiego, Kraków: nakładem autora w drukarni W. Korneckiego 1872.

- [Radyszewski Rotysław] Radiševs'kij Rostislav, *Volins'kij regionalizm Tomaša-Avgusta Olizarovs'kogo*, w: idem, «Ukraińs'ka škola» v pol's'komu romantizmi: Fenomen pograniččâ, Kiïv: Talkom 2018, s. 396–418.
- Rogalski Leon, *Historia literatury polskiej*, t. 2, Warszawa: nakładem Michała Glücksberga 1871.
- Sivert Tadeusz, *Tomasz August Olizarowski*, w: Zygmunt Markiewicz, Tadeusz Sivert, *Melpomena polska na paryskim bruku. Teatralia polskie we Francji w XIX wieku*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1973, s. 7–78.
- S[kimborowicz] H[ipolit], *Nowiny tyczące się piśmiennictwa krajowego*, „Piśmiennictwo Krajowe: Dodatek do «Gazety Porannej»” 1840, oddz. 2, nr 6, s. 2–4.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych*, oprac. komitet red. pod kierunkiem Tadeusza Bystrzyckiego, Przemyśl–Warszawa: Wydawnictwo Książnicy Naukowej [1933?].
- Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim*, Lwów: z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej 1868.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Bronisław Chlebowski, według planu Filipa Sulimierskiego, t. 13, Warszawa: Z Zasiłku Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. Dra Mianowskiego; druk „Wiek” 1893.
- Starnawski Jerzy, *Juliusz Słowacki we wspomnieniach współczesnych*, Wrocław: Zakład imienia Ossolińskich 1956.
- [Stupnicki Hipolit], *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomerii, jakoteż w Wielkiem Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim, pod względem politycznej i sądowej organizacji kraju, wraz z dokładnem oznaczeniem parafii, poczt i właścicieli tabularnych, ułożony porządkiem abecadłowym. Z mapą według nowego podziału*, Lwów: nakładem Karola Wilda 1855.
- Syski A[leksander], *Zakład św. Kazimierza w Paryżu. Szkic historyczny*, Warszawa: Księgarnia św. Wojciecha 1936.
- Szczepański Jerzy, *Weterani powstań narodowych w Zakładzie św. Kazimierza w Paryżu*, Warszawa: Wydawnictwo DiG 2011.
- Tchórzewski Andrzej, *Dwaj poeci. Kroki z korytarza nicości (o kim mówi Norwidowy wiersz dedykowany Bronisławowi Zaleskiemu)*, „Poezja” 1983, nr 11/12, s. 108–121.
- Trojanowiczowa Zofia, Dambek Zofia, przy współudziale Jolanty Czarnomorskiej, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, t. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2007.
- Trojanowiczowa Zofia, Dambek Zofia, przy współudziale Małgorzaty Pluty, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida*, t. 2, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2007.
- Uroczystość w Montmorency (w 1886 roku)*, „Kurier Polski w Paryżu” 1886, nr 60, s. 1–3.
- [Warfolomejewa Nela] Varfolomeëva Nelâ, *Vid beregiv Īkvi do beregiv Seni (do pitannâ rekonstrukcii biografii poeta Tomaša Avgusta Olizarovs'kogo)*, „Kiïvs'ki Polonistični Studii” 2009, t. 15, s. 143–151.
- Wiersze o Anglii sprzed stu lat*, „Myśl Polska” 1949, nr 137, s. 8–9.
- Załącznik do obwieszczenia Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 4 sierpnia 2015 roku w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części (Dz.U. 2015 poz. 1636), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001636> [dostęp 22.09.2025].
- Zap Karl Wladislaw [Karel Vladislav], *Uebersicht der neueren polnischen Literatur bis zum Jahre 1842*, „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft” 1844, t. 2, z. 7, s. 260–268.
- Zdziarski Stanisław, *Ze studiów nad „szkołą ukraińską” (Kierunek ludowy w poezji)*, „Ateneum” 1900, z. 2, s. 335–362.